

งูขวางในวรรณกรรมนิทานอีสาน :
การอุปลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรม¹
Snake in Isan Literature: Metaphors and Cultural Interpretation.

คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา² และปฐม หงส์สุวรรณ³
Khomkrit Woradejyaiyana² and Pathom Hongsuwan³

^{2,3}สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

^{2,3}Thai Program, Department of Thai and Oriental Languages

^{2,3}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{2,3}Faculty of Humanities and Social Science

^{2,3}มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

^{2,3}Maharakham University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางูขวางในเชิงอุปลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรมผ่านวรรณกรรมนิทานอีสาน 2 เรื่อง คือ ทำวคัถนามและสังขัตติบชัย โดยใช้กรอบคิดสัจธรรมศึกษาประยุกต์ใช้เพื่อตรวจสอบและหาคำตอบว่า วรรณกรรมนิทานอีสานได้นำเสนอการอุปลักษณ์งูขวางในลักษณะใดบ้าง และการอุปลักษณ์นั้นมีความสำคัญต่อความหมายทางวัฒนธรรมอย่างไร จากการศึกษาการอุปลักษณ์งูขวางพบว่า 1) งูขวางคืออุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายผู้มีอำนาจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสร้างของพญาแถนทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ เป็นการยกระดับอำนาจมาจากสัตว์ป่าและมีโซ่ผลผลิตทางวัฒนธรรมแจกเช่นสัตว์เลี้ยงที่มนุษย์สามารถควบคุมและกระทำให้เชื่อได้ 2) งูขวางคืออุปลักษณ์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ธรรมชาติในวรรณกรรมนิทานอีสาน : การสร้างภูมิโนคติและการสื่อความหมาย” ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (สายคติน) ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ของพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจเพราะธรรมชาติย่อมมีพลังอำนาจในการทำลายมนุษย์ที่ไม่รู้จักการอนุรักษ์และใช้สอยประโยชน์จากธรรมชาติ กลายเป็นปฏิกิริยาตอบกลับของธรรมชาติต่อมนุษย์ ส่วนประเด็นความหมายทางวัฒนธรรมพบว่า 1) งูชวงในฐานะสัญลักษณ์พลังอำนาจของธรรมชาติมีความลึกซึ้งยากแก่การหยั่งรู้และอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ 2) งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ถูกสร้างขึ้นจากปญฺาถนเพื่อกำจัดมนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมและถูกย้าด้วยภาพของสัตว์ที่มาจากเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ 3) งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นหญิง มีสภาวะตกอยู่ภายใต้การครอบงำ กตขี่ ทั้งยังถูกเชื่อมโยงกับธรรมชาติและมีสถานภาพด้อยกว่ามนุษย์ผู้ถือครองอุดมการณ์พระโพธิสัตว์

คำสำคัญ : งูชวง, การอุปลักษณ์, ความหมายทางวัฒนธรรม, วรรณกรรมนิทานอีสาน

Abstract

The purpose of this study is To study snake (Ngusuang) In Isan literature. Metaphor and Cultural interpretation via byIsan Literature both are Kantanam and Sangsinsai using animal education concept adapt to considering find the answer of the presented snake in Isan literature metaphor in what the manner is? and How that metaphor has important with cultural interpreter? The study of that metaphor of snake found that 1) Snake is metaphor of raw brutality and dangerous as the result relating from Tan's creation object to be the medium link between holy world and ordinary world and enhance the power to be the only wild animal which is not cultural product such as pet that human can control and make them tame. 2) Snake is metaphor of the destroy power because The nature has normally power to destroy human who don't know how to conserve and useful advantage of natural became to reaction of natural to human The cultural issues section has found that 1) The snake is a symbol of natural power. There is a mystery, the intuition, and beyond hum an control. 2) The snake as a symbol of traditional belief, is built from theTan to eliminate the immoral humans and be reiterated with the images of animals coming from the city of heaven. Paradise City 3) The snake is a symbol of the woman. There is a condition under the dominance. The ride is also linked. They are also linked to nature and are inferior to human beings.

Keywords: snake, metaphor, cultural interpreter, Isan literature

บทนำ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในเชิงมนุษยศาสตร์มักปรากฏในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมปรัชญาและสิทธิของสัตว์ (Greg Garrard, 2012: 146) ซึ่งส่วนหนึ่งมักจะปรากฏในงานเขียนหรือศิลปะแขนงต่าง ๆ ดังที่วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544 : 98-99) กล่าวว่า ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์มาแล้วในวรรณกรรมมีข้อความที่พาดพิงถึงสัตว์เฉพาะอย่างยิ่งสัตว์เลี้ยง อันนับได้ว่าเป็นเพื่อนและเป็นทาสอันซื่อสัตย์ของมนุษย์ ในกาพย์กลอนจะเห็นว่า กวีกล่าวถึงม้าศึกษาบ่อย ๆ รวากับเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง

เดวิด คินส์ลีย์ (2551 : 120) ชี้ให้เห็นว่า ในวัฒนธรรมการล่าในอเมริกาเหนือหลายวัฒนธรรม การบ่มเพาะสัมพันธ์ไมตรีกับสัตว์ถือว่าเป็นแก่นความคิดที่เชื่อมโยงและเสริมแก่นความคิด คนหนุ่มสาวมักจะได้รับการบอกเล่าถึงตำนานและเรื่องราวที่เกี่ยวกับช่วงเวลาในอดีตที่สำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมนุษย์ในหลายกรณี ตำนานเหล่านี้บอกเล่าเรื่องราวในสมัยที่มนุษย์และสัตว์เป็นหนึ่งเดียวกัน เมื่อครั้งที่มนุษย์และสัตว์แปลงร่างเป็นกันและกันได้ แก่นความคิดแฝงอยู่ในนิทานแบบนี้ก็คือ การให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่พวกเขาเล่าและใช้ยังชีพอยู่นิทานเหล่านี้บ่งบอกว่าในวิถีทางเ็นลับบางอย่าง มนุษย์และสัตว์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้ง และร่วมชะตากรรมอย่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน

เมื่อนำแนวคิดข้างต้นมาพิจารณาวรรณกรรมนิทานอีสานพบว่า ตัวละครสัตว์ (animal character) เป็นอนุภาคหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในตัวบท ทั้งการนำเสนอสัตว์แบบสมจริงหรือสัตว์ในธรรมชาติและการนำเสนอสัตว์แบบเหนือจริง ซึ่งเป็นตัวละครสัตว์ที่มีความโดดเด่นทั้งในฐานะตัวละครฝ่ายร้าย ทั้งยังมีความพิเศษมากกว่าสัตว์อื่น ๆ ในธรรมชาติ นั่นคือ “งูชวง”

คำว่า “ชวง” นั้น สารานุกรมภาษาอีสาน – ไทย – อังกฤษ ฉบับของปรีชา พิณทอง (2532 : 291-292) ได้ให้นิยามดังนี้ คือ (1) น. กระชูด เครื่องดักปลาชนิดหนึ่งสานด้วยไม้ไผ่ ปากบนกันสอสำหรับวางไว้ทางน้ำไหลเพื่อดักเอาปลาในเวลาน้ำลด เรียกว่า “ชวง” (2) น. งูใหญ่ งูใหญ่เรียกว่า “งูชวง” (3) น. รูปงูชวง รูปที่มีลักษณะคล้ายงูชวง มีขนาดยาวแค่นิ้ว เกิดที่ต้นขาหรือที่อวัยวะเพศของผู้หญิง เวลาจะให้โทษรูปงูจะมีสีดำคล้ำ หญิงใดที่มีรูปงูชวงดังกล่าวจะเป็นหญิงเลี้ยวลูกยาก トラบใดที่ยังไม่แก่ไขจะเลี้ยงลูกให้โตไม่ได้เลย และ (4) ก. คว้ามือจับ คว้ามือจับเรียก “ชวงมือ”

จากคำนิยามคำว่า “ชวง” ข้างต้นนั้น “งูชวง” ในเรื่องท้าวคัทธนามและสังข์ศิลป์ชัย หมายถึงงูใหญ่ เป็นตัวละครสัตว์ฝ่ายร้าย เพราะมีความดุร้าย มีลำตัวยาว 100 เส้นเชือกกลมาวัว ดวงตาแดงเข้มดั่งแสงพระอาทิตย์ และพ่นพิษเป็นไฟ ชอบบดสีวนโคก (2550 : 35) กล่าวว่า บางแห่งเรียกว่า ลวง หรือ หลิง ซึ่งอาจหมายถึงพญานาคก็ได้² งูชวงเป็นตัวละครสัตว์ในวรรณกรรมนิทานอีสาน ซึ่งปรากฏในความเชื่อที่ว่างูชวงเป็นสัตว์ที่อันตรายและมีอิทธิฤทธิ์ โดยเฉพาะเด็ก ๆ มักจะเกรงกลัวงูชวงมาจับไปกิน ซึ่งพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ชอบพูดกับลูกที่ร้องไห้ไม่หยุดว่า “งูชวงจะมาจับกิน” (ธวัช ปุณโณทก, 2542 : 828) ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า งูชวงในวรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องท้าวคัทธนามและสังข์ศิลป์ชัย มีคุณลักษณะทางชีววิทยาร่วมกันคือ เป็นงูใหญ่ ดุร้าย แต่มีลักษณะต่างคือ งูชวงในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย มีฐานะเป็นเพียงสัตว์ป่า ส่วนเรื่องท้าวคัทธนามเป็นสัตว์ที่ถูกสร้างขึ้นจากอำนาจของแถนเพื่อทำลายมนุษย์

ความพ้องกันอย่างหนึ่งของวรรณกรรมที่กล่าวพาดพิงถึงงูชวง อยู่ที่ตัวละครมนุษย์คือท้าวสินไชและท้าวคัทธนามทั้งสองคนคือผู้ที่ถือครองอุดมการณ์พระโพธิสัตว์และตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ต่างฝ่ายต้องออกตามหาเครื่องญาติของตนเองและต้องเผชิญกับความขัดแย้งกับตัวละครที่มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เหตุนี้งูชวงจึงเป็นหนึ่งในตัวละครที่มีพลังอำนาจนั้น ซึ่งเปรียบเสมือนด้านทดสอบสภาวะความเป็นพระโพธิสัตว์ของตัวละครเอกซึ่งเป็นมนุษย์ด้วย

ดังนั้น บทความนี้จึงวิเคราะห์งูชวงในวรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องคัทธนามและสังข์ศิลป์ชัย 2 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกคือการอุปถัมภ์สัตว์ ซึ่งเป็นการประกอบสร้างความเป็นสัตว์และอัตลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์โดยนำเสนอความคิดผ่านความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ตัวบทวรรณกรรมทั้งสองเรื่องใช้มุมมองของตัวละครที่เป็นงูในการนำเสนอความโหดร้ายทารุณที่มีมนุษย์กระทำต่อสัตว์และสัตว์กระทำต่อมนุษย์ ซึ่งเป็นการตั้งคำถามกับคำว่า “มนุษย์” กับ “สัตว์” ที่มักปรากฏบนพื้นฐานของโมโนทัศน์ในการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์เป็นอย่างไรส่วนประเด็นที่สองเป็นการวิเคราะห์

² ในเรื่องท้าวคัทธนามเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “งูฟาง”

กลวิธีการนำเสนอความคิดที่ตัวบทได้ซ่อนความหมายเอาไว้ โดยนำกรอบคิดเรื่อง
สัญวิทยา (Semiology) มาใช้ในการวิเคราะห์ความหมายทางวัฒนธรรมด้วย

ขอบเขตการศึกษา

1. ตัวบทวรรณกรรมที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้ตัวบทวรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัยและเรื่องท้าว
คำคันทนาม เพราะท้องเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองได้กล่าวถึงงูชวงไว้อย่างน่าสนใจ
ทั้งในเชิงอุปลักษณ์และการสื่อความหมาย และมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องเรื่อง
อันเป็นอนุภาคเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดอนุภาคเหตุการณ์อื่น ๆ ในภายหลัง

2. ประเภทของตัวบท

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ใช้ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัยที่เป็นชุด
ความคิดแบบหลังสมัยใหม่ ที่เป็นการศึกษาในเชิงสหวิทยาการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือก
วรรณกรรมนิทานอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัยและคำคันทนามมาเป็นข้อมูลหลักในการศึกษา
เพราะวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง เป็นวรรณกรรมที่มีตัวบทกล่าวถึงงูชวงในฐานะตัวละคร
สัตว์ที่เป็นคู่ตรงข้ามของตัวละครมนุษย์ที่อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือก
เรื่องที่มีการปริวรรตจากนักวรรณกรรมท้องถิ่น จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

1. ท้าวคำคันทนาม ปริวรรตโดย อัมพร นามเหลา จัดพิมพ์โดย ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. 2529

2. สังข์ศิลป์ชัย ปริวรรตโดย ปรีชา พินทอง จัดพิมพ์โดย โรงพิมพ์ศิริธรรม
เมื่อ พ.ศ. 2524

สัตวศึกษาในเชิงอุปลักษณ์และการสื่อความหมาย

คำว่า “อุปลักษณ์” (Metaphor) ตามพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545 : 261) ได้ให้ความหมายว่า ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่
ต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน
โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เขาเป็นสิงห์ทะเลทราย”
หรือ “เธอเป็นแก้วตาและดวงใจของพ่อและแม่” เลคออฟและจอห์นสัน อธิบายว่า

การอุปลักษณ์เป็นที่นิยมใช้สำหรับการประพันธ์บทกวีเพื่อให้เกิดสำนวนโวหารที่ สละสลวยและภาษาที่ใช้มีความพิเศษและงดงามมากกว่าภาษาทั่วไป ทั้งนี้การอุปลักษณ์ เป็นสิ่งที่มีลักษณะพิเศษที่สามารถใช้แทนวิธีคิดและการกระทำได้ ด้วยเหตุนี้ นักประพันธ์ส่วนมากจึงคิดว่าไม่สามารถสร้างสรรค์บทกวีได้หากไม่ใช้การอุปลักษณ์ ตรงกันข้าม การอุปลักษณ์ยังแพร่หลายในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่แต่ใช้ในทางภาษาเท่านั้น และมีความเป็นธรรมชาติในตัวเองอยู่แล้ว (Lakoff and Johnson, 1980 : 3)

การนำเสนอสัตว์ในเชิงเปรียบเทียบหรืออุปลักษณ์ปรากฏมากสุดในวรรณกรรม นับได้ว่าเป็นวิธีการนำเสนอเรื่องราวของสัตว์ในวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่ง มีประวัติ ความเป็นมายาวนานปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเล่าหลายรูปแบบ ทั้งตำนานปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน หรือแม้แต่ในวรรณกรรมสมัยใหม่ทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะ การอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ยังพบได้ในงานศิลปะหลายแขนงเช่น ภาพยนตร์และสื่อ สมัยใหม่ การอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ในความเป็นจริงแล้วมีเป้าหมายอยู่ที่มนุษย์ โดยที่ เป็นการนำเสนอสัตว์ในฐานะเป็นกระจกเงาส่องแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ (the animal mirror) ซึ่งโยงใยไปสู่เรื่องราวทางศีลธรรม ความดี-เลวของมนุษย์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560 : 352) อย่างเช่นการศึกษาวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัยในเรื่อง Ismael: An Adventure of the Mind and Spirit ของแดเนียลควินน์ โดยดาร์รินทร์ ประดิษฐทัศน์ย์ (2559 : 44) นำเสนอว่า การใช้กอริลลาเป็นตัวละครเอกซึ่งทำหน้าที่ครูผู้สั่งสอน ความเข้าใจของผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านที่มีต่ออารยธรรมมนุษย์ การใช้มุมมองกอริลลาใน การวิเคราะห์ความคิดความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษยชาติ เป็นการใช้มุมมอง ของ “คนนอก” (outsider) มาพินิจวิเคราะห์และวิพากษ์สังคมมนุษย์ และที่สำคัญ Ismael เน้นให้เห็นอย่างน่าสะเทือนใจว่ากอริลลาชื่อมาเอลที่เป็น “คนนอก” นี้ได้รับ ผลกระทบที่เป็นทุกข์ทรมานทั้งกายและใจอย่างแสนสาหัสเพียงไรจากทัศนคติ ของมนุษย์ที่เห็นว่าตนเองเหนือกว่าสรรพสัตว์ทั้งปวง อาจตีความต่อไปได้ว่า กอริลลาชื่อมาเอลเป็นตัวแทนของ “คนนอก” ซึ่งหมายรวมถึงสรรพชีวิตและสรรพสิ่ง ที่ไม่ใช่มนุษย์อีกเป็นจำนวนนับไม่ถ้วน

นอกจากนี้ หลักฐานทั้งวรรณกรรมชาดก พระวินัยปิฎก และอรรถกถาธรรมบท ซึ่งเฉลิมวุฒิ วิจิตร (2558 : 187-188) ได้ศึกษาและนำเสนอว่า ภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มองว่าการกระทำของสัตว์สามารถจัดเป็นการกระทำทางจริยธรรมได้ เพราะสำหรับพุทธศาสนาแล้ว มีข้อความที่ยืนยันอย่างแน่ชัดและตรงไปตรงมาว่า การกระทำของสัตว์นั้นประกอบไปด้วยเจตนา อย่างไรก็ตามมีวรรณกรรมชาดกอีกหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของสัตว์ในลักษณะที่เหนือธรรมชาติจนไม่สามารถจะพบเห็นได้ในโลกแห่งความเป็นจริง ปัญหาคือคือเราจะทำความเข้าใจอย่างไรกับชาดกเหล่านี้ สำหรับผู้เขียนเห็นว่าแม้บางเรื่องจะมีลักษณะเหนือธรรมชาติจนมีลักษณะในมโนเพียงไปในทางนิทานมากกว่าการจะสื่อตามนัยตัวอักษร แต่กระนั้นก็ตามผู้แต่งชาดกก็ยังคงมีทัศนคติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจว่าสัตว์สามารถมีพฤติกรรมทางจริยธรรมได้อยู่ดี

จากมุมมองที่ว่าสัตว์สามารถกระทำจริยธรรมได้นั้น สัตว์ยังสื่อความหมายถึงฐานคิดดั้งเดิม อย่างเช่นปลาบึก ดังที่ปฐุม หงษ์สุวรรณ (2556 : 220) ได้ศึกษาและนำเสนอว่า ปลาบึกเป็นปลาชนิดแรกที่ถือกำเนิดขึ้นในแม่น้ำโขงและถูกจัดลำดับชั้นความสำคัญของพันธุ์ปลาที่อยู่ในระบบคิดทางวัฒนธรรม ซึ่งปลาบึกนี้มีในฐานะเป็นทั้ง “ปลาเก่าแก่/อาวูโล” และมีความสูงวัยกว่าปลาอื่น ๆ เสมือนเป็นปลาบรรพบุรุษด้วยเหตุที่มีชีวิตอยู่มาก่อนแล้วตั้งแต่อยู่บนเมืองฟ้าเมืองแถน ฉะนั้นปลาบึกในระบบคิดของผู้คนในชุมชนชายแดนแม่น้ำโขง การกล่าวเช่นนี้ถือเป็นการบูรณาการหรือผนวกเรื่องของปลาบึกโดยแฝงการยอมรับ “ความเก่าแก่ดั้งเดิม” และดึงช่วงระยะเวลาของการกำเนิดแม่น้ำโขงให้มาสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของปลาบึก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นในฐานะว่าเป็น “ผู้สร้างดุลยภาพ” ให้เกิดขึ้นกับโลกมนุษย์ กล่าวคือ หลังจากเหตุการณ์พญานาคหนองแสทะเลาะกัน เมื่อในโลกมนุษย์มีปลาบึกแล้วบรรดาเหล่านาคทั้งหลายก็ได้คลายพยุคละเลิการทะเลาะเบาะแว้งแย่งชิงอาหารกัน ความสุขสมบูรณ์ก็บังเกิดแก่โลกมนุษย์และสรรพชีวิต

ผลการวิจัย

1. การอุปลักษณ์ “งูชวง” ในวรรณกรรมนิทานอีสาน : ความดิบเถื่อน ความอันตรายและพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจ³

การศึกษาอุปลักษณ์งูชวง ในฐานะภาพแทนพฤติกรรมและธรรมชาติของมนุษย์ พบว่าตัวบทใช้งูชวงเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นธรรมชาติและตัวตนของมนุษย์ ทั้งยังเชื่อมโยงกับเรื่องศีลธรรมและคุณลักษณะของมนุษย์ด้วยมี 2 ประการ คือ 1. งูชวง คือ ความดิบเถื่อนและอันตรายของผู้มีอำนาจ 2. งูชวง คือ พลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจ ดังจะได้นำเสนอพอสังเขปต่อไปนี้

1.1 งูชวง คือ ความดิบเถื่อนและอันตรายของผู้มีอำนาจ

หากพิจารณา “งูชวง” ในฐานะของสัตว์ที่ไม่สามารถกระทำให้ “เชื่อง” ได้ เปรียบเสมือนสัตว์อื่นที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานอีสาน ซึ่งกลายเป็นพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่มักจะปรากฏในลักษณะของความขัดแย้งกับมนุษย์ อันสะท้อนให้เห็นการตัดขาดและแยกสัตว์ป่าออกจากมนุษย์โดยสิ้นเชิง ดังนั้นตัวตนของงูชวงที่ถูกนำเสนอจึงมีเพียงแต่จะไม่สามารถกระทำให้เชื่องได้เท่านั้น แต่ยังเป็นอุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายของผู้มีอำนาจดังเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย ซึ่งกล่าวถึงรูปร่างของงูชวงว่าเป็นสัตว์ใหญ่ มีพิษร้าย นัยน์ตาแดงเข้มดังแสงพระอาทิตย์ดังบทว่า

ที่นั่นยังมีสรพิษ้ายาย	ตัวขนาดงูชวง
มันก็เที่ยวระว่าง	เขตดงดอยกว้าง
แม่นยำฟังคณาเนื้อ	ตัวโตเดินฮอด มันนั้น
มันก็เพินพ่นน้ำ	ลายกัลล์มีดมัว
เมื่อนั้นตนประเสริฐทำว	ตรงเดชลือฤทธิ์
ทวนเขษฐา	ไต่แนวทางนอง
คอยเห็นชวงหลวงพัน	ฮ้างฮามหลายหลาก
ยาวฮอดฮ้อน	ประมาณเส้นเชือกงัว

³ คำว่า “ผู้มีอำนาจ” ในบทความนี้หมายถึงเทพเจ้าหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น

หกพี่น้อง	เขียนพร่ำพลอยกลัว
ซวงหลวงเหลียว	ถึกลมเพินพัน
ตาแดงเข้ม	คือแสงสุริเยศ
เพินพันเอา	อายฮ้อนเฮ้งไฟ

(ปรีชา พิณทอง, 2524 : 125-126)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าซวงเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างลักษณะอันมหึมา การที่ตัวบทเปรียบซวงเป็น “อสรพิษร้าย” (อสรพิษร้าย) สะท้อนให้เห็นอคติที่มนุษย์ เชื่อมโยงซวงเข้ากับความดิบเถื่อน “แม้ว่าพืงคณาเนื้อ ตัวโตเดินฮอด มั่นนั้นมันก็ เพินพันน้ำ ลายกลั้วมีดมัว” (เมื่อสัตว์ตัวโตเดินเข้ามาในอาณาบริเวณก็จะถูกพิษซวง ทำร้าย)” และตอกย้ำความอันตรายของซวงผ่าน “ตาแดงเข้ม คือแสงสุริเยศ เพินพันเอา อายฮ้อนเฮ้งไฟ” (ดวงตาแดงเข้มราวกับแสงพระอาทิตย์และพิษร้อนดั่งไฟ) ยิ่งกว่านั้น ตัวบทได้นำเสนอว่าซวงเป็นเพียงแค่สัตว์เดียรฉานเท่านั้นว่า

พระบาทเจ้า	จาพิฬันชาน
กลั้วมันสัง	ล่าเดียรฉานฮ้าย
เป็นดังชลธาทั้ง	เฮาจรณจัญเดช ดีตาย
ตางให้เขาชาวเฮื่อง	ลือเท้าทั่วไทร แต้ด้าย

(ปรีชา พิณทอง, 2524 : 126)

การสร้างวาทกรรม “เดียรฉานฮ้าย” คือการตอกย้ำการอุปลักษณ์ด้วยการยึด แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric)⁴ เป็นวิธีการแยกตัวของมนุษย์ออกจากธรรมชาติ และการเน้นย้ำของ ท้าวสินไชที่ว่า “เฮาจรณจัญเดช ดีตาย ตางให้เขาชาว เฮื่องลือเท้าทั่วไทร แต้ด้าย” (เราจรรยาจนเป็นที่กล่าวขานทั่วทั้งสามโลก) สะท้อน

⁴ “Anthropocentric” เป็นแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยจะให้ความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด

ให้เห็นว่ามนุษย์คือผู้พิชิตธรรมชาติและมีฐานะเหนือโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นอกจากนี้งูชวง มิได้ถูกนำเสนอในฐานะสัตว์ป่าเท่านั้น แต่ยังเป็นสัตว์ที่ถูกสร้างขึ้นตามอำนาจของแดน ซึ่งเป็นการสร้างให้งูชวงเป็นอุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายของผู้มีอำนาจ ผ่านพฤติกรรมซึ่งงูชวงได้กินมนุษย์ในเมืองจนหมดสิ้น ดังความที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวคัทธนามซึ่งงูชวงจำนวนมากได้ลงมาจากฟ้าทางด้านทิศตะวันออกของเมืองขวางทะบุรี บดบังแสงอาทิตย์ไม่รู้ว่าเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน ชาวเมืองต้องจุดไฟเพื่อให้แสงสว่างอยู่ 7 วัน 7 คืน และตลอด 7 วัน 7 คืน งูชวงกินมนุษย์และสัตว์ในเมืองขวางบุรีจนหมดสิ้น ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหมดถูกเล่าผ่านถ้อยคำของนางกลองศรีว่า

ยังมีในวันหนึ่ง ส่วนอันว่าฟางทั้งหลายแลมันก็มาแต่ก้าตะวันออก
พูน ก็อันมีดมนอนธกาลแลหุ้มกุ่มเอายังเมืองอันนี้กับเห็นสังกลางวันก็เท่า
ใต้ไฟอยู่ 7 วัน 7 คืน ก็กับเห็นตะวันสักเทื่อแล แต่นั้นอันว่าพญาตนเป็นพ่องวง
คำตายอยู่ ก็ยังจำกันใด ก็เท่าเอาแต่ข้านี้ไปไว้ในกลองนั้นแล งูมันก็มากิน
ยังพ่อแม่พี่น้องชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลายก็หมดทุกคนก็มีแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 20)

ตัวบทข้างต้นนำเสนออย่างชัดเจนว่างูชวงเป็นอุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายดังความว่า “งูมันก็มากินยังพ่อแม่พี่น้องชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลายก็หมดทุกคนก็มีแล” (งูชวงกินชาวเมืองจนหมดสิ้น) และตอบย้ำด้วยเหตุการณ์ที่ท้าวคัทธนามฆ่างูชวงตายหมดแล้ว จึงได้เอาพินออกมาติด เพื่อนำเอากระดูกของเสนาอำมาตย์ราชเทวีน้อยใหญ่ ชาวเมืองทุกคน รวมถึงสัตว์ทุกตัวอยู่ในท้องของงูชวงออกมา

แต่นั้นส่วนอันว่าโพธิสัตว์เจ้า คั้นว่าเจ้าได้ผาบแพ้ยงูฟางตายหมดแล้วตั้งนั้นแล้ว เจ้าก็บายเอายังพินออกมาติดเอายังกระดูกคนทั้งหลาย และกระดูกท้าวพรายเสนาอำมาตย์ราชเทวีน้อยใหญ่ และกระดูกสัตว์ทั้งหลายอยู่ในท้องงูฟางนั้นออกมาแล้ว

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 21)

จากตัวบท จะเห็นได้ว่า ภูซวงในเรื่องทำวคัถนาม คือ อุปลักษณะของความ
ดิบเถื่อนและอันตรายของผู้มีอำนาจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสร้างของแถน และ
ยังเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ และทำหน้าที่เป็น
ตัวกลางเชื่อมระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ แต่ภูซวงในเรื่องสังขศิลป์ชัยคือ
อุปลักษณะของความดิบเถื่อนและอันตรายตามสภาวะของความเป็นสัตว์ป่าและมีใช้
ผลิตผลทางวัฒนธรรมเช่นสัตว์เลี้ยงที่มนุษย์สามารถควบคุมและกระทำให้เชื่อได้
หากพิจารณาต่อไปพบว่า เป็นการยกระดับของภูซวงจากสัตว์ป่าที่ถือกำเนิด
ตามธรรมชาติ แต่เป็นสัตว์ที่ถูกสร้างจากเทพเจ้าและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้มีความลึกลับ
ยากแก่การหยั่งรู้และอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์

ภาพ 1 เรื่องราวการต่อสู้ระหว่างสินไชกับภูซวงบนสุปัดัมหรือจิตรกรรมฝาผนัง
วัดสวนวาริพัฒนาราม ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

1.2 ชูชวง คือ พลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจ

หลักฐานจากตัวบทเรื่องทำวคัถนามซึ่งใช้สนับสนุนข้อพิจารณาว่า ชูชวงเป็นอุปลักษณะของพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจมาจากการปลุณา - วิสัยนาถึงสาเหตุที่ชูชวงจำนวนมากลงมาจากฟ้า เพื่อทำลายเมืองขวางทะเลบุรีนั้น เพราะว่า แต่เดิมขุนบรมได้สร้างเมืองขวางทะเลบุรีขึ้นมาและให้ชาวเมืองประพตอยู่ในจาริต ให้เป็นผู้รักษาศีล หากไม่เช่นนั้นบ้านเมืองก็จะล่มสลาย แต่เมื่อกาลต่อมาเจ้าเมืองไม่ถือในทศพิธราชธรรม สิ่งไพร่พลฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่เว้นแม้กระทั่งวันถือศีล เทวดาอารักษ์บ้านเมืองเกิดความโกรธแค้น จึงทูลขอต่อพระอินทร์ให้เกิดโรคภัยทั้งบ้านเมือง แต่พระอินทร์ปฏิเสธเพราะว่าตนไม่ใช่ผู้สร้างบ้านแปงเมืองจึงสั่งให้ไปทูลแก่พญาแถน ผู้มีอำนาจในการสร้างและทำลายบ้านเมืองหลังจากแถนสร้างโรคภัยคือชูชวงลงมายังเมืองขวางทะเลบุรีเพื่อทำลายแล้ว พระอินทร์จึงได้ทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงมาเกิดยังโลกมนุษย์พร้อมกับของวิเศษที่ได้จากยักษ์ ดังบทว่า

ดูราเทพดาทั้งหลาย ส่วนอันว่าหาอินทรีนี้กับเป็นผู้ตกแต่งบ้านเมือง
แท้แล อันว่าขุนแถนทั้งหลายหาเป็นผู้ตกแต่งบ้านเมืองแท้ดีหลีแล พญาอินทรีบอก
ให้ดังนั้นแล้ว แต่นั้นอันว่าเทพดาทั้งหลายก็พร้อมกันขาบล้างพญาอินทรีแล้ว ก็พร้อม
กันเข้าไปไหวพญาแถน ดังกล่าวอันไหวพญาอินทรีนั้นแล แต่นั้น อันว่าพญาแถน
เจ้าตนเป็นแก่กว่าแถนทั้งหลาย ก็ฮับเอาทองคำเพชดาอันอยู่ในเมืองคนนั้นแล้ว
เทพดาทั้งหลายก็พร้อมกันลงมาอยู่รักษาบ้านเมืองดังเก่าแท้ดีหลีแล แต่นั้นอันว่า
พญาอินทรีก็รู้ว่าพญาแถนซึ่งแต่งยังโงยภัยลงมาในเมืองคนแล้วแล ให้คนทั้งหลายตาย
ดับวายแท้ดังนั้น พญาอินทรีก็ได้ไหวยังโพธิสัตว์เจ้าได้ลงมาเกิดในเมืองคน กับทั้งของ
วิเศษอันได้ดอมยักษ์แล ยักษ์ก็เอามาให้ยังโพธิสัตว์เจ้า ก็ได้ของวิเศษแล้วแล แถนก็แต่ยัง
ชูชวงมากินคนในเมืองขวางนั้นแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 23)

จากตัวบทข้างต้นมีนัยสำคัญ 2 ประการ ประการแรก แถนอยู่ในฐานะของผู้สร้างสรรค์ คือดูแลบ้านเมือง ประการที่สอง แถนอยู่ในฐานะของผู้ทำลาย แต่เมื่อพิจารณาต่อไปจะพบว่า การทำลายของแถนจะไม่ทำลายด้วยตนเอง แต่มักจะสร้างหรือสั่งการให้ผู้อื่นเป็นฝ่ายกระทำแทน⁵ ฉะนั้นการอุปโลกน์ขงคือพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจนั้นจึงมีฐานะเป็นตัวแทนของอำนาจพญาแถนด้วยเช่นกัน

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการประกอบสร้างขงคืออุปโลกน์ของพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจมีบทบาทสำคัญในการชี้ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วธรรมชาติย่อมมีพลังอำนาจในการทำลายมนุษย์ที่ไม่รู้จักการอนุรักษ์และใช้สอยประโยชน์จากธรรมชาติ สิ่งที่ตัวบททำวาทกรรม วิพากษ์อย่างชัดเจนคือความอหังการของมนุษย์กระทำสิ่งใดก็ได้เพื่อพิชิตโลกธรรมชาติ อันสะท้อนให้เห็นความหลงและความเขลาของมนุษย์ดังบทว่า

ดูราสัปปริสตาเจ้าทั้งหลาย แต่ก่อนพุ้นอันเมืองขวางทะบุรีนี้
ตั้งแต่ขุนบรมมาสร้างไว้ให้สืบ ๆ มาว่าให้คนทั้งหลายกระทำกรรมคละฮวงฮวายแล
วันศีล ๗ คำ ๘ คำ ๑๕ คำก็ดีแล บิให้คนทั้งหลายกระทำกรรมอันผิด คือว่า ฆ่าสัตว์
ตัดชีวิตอัน ๑ โทกตองหลง อย่าทำเล ไผ่กระทำผิด ก็ดบอวดวายทั้งบ้านเมืองแท้แล
ขุนบรมมาบ้อยไว้ดังนี้สืบมาแต่นั้น เลยมายังพญาตนอันกล่าวแล้วนั้นแล พญาก็บทศ
ราชาธรรมลังก็เท่าเอายังรู้พลไปฮบไปเลวแล ฆ่าฟันกันเอายังข้าวของลูกแลเมียท่าน
ก็ตามดับวายไปซุแห่งซุกาย บิได้คาด (คลาด) ทุกปี ๆ หั้นแลอัน ๑ คือว่า ปูลา
อันอยู่ในน้ำในบกทั้งหลายอันคนหากนำไปฆ่าฟันกิน บิให้เศษบิให้หลออันใดสักอันแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 23)

⁵ ตอนท้ายเรื่องทำวาทกรรม พญาแถนได้สั่งให้ปูเอย่าเยอลงมาตัดเครือเขาภาคที่เชื่อมระหว่างฟ้ากับดินคือโลกมนุษย์ เพราะแถนทั้งหลายหลบหนีจากเมืองฟ้า เพื่อมาอยู่ในชมพูทวีป ส่วนเรื่องพญาคันคากสาเหตุหนึ่งของการเกิดมหาสงครามระหว่างสัตว์คือพญาคันคากซึ่งถือครองอุดมการณ์พระโพธิสัตว์กับพญาแถน คือการที่พญาแถนสั่งไม่ให้พญานาคเล่นน้ำตามฤดูกาลจนเกิดภัยแล้งบนโลกมนุษย์

จากตัวบทข้างต้น ถือว่าเป็นสาเหตุที่เมืองขวางทะเลบุรีถูกทำลาย เพราะความหลงและความเขลาของมนุษย์ที่มุ่งพิชิตธรรมชาติโดยไม่ยั้งคิดในหลักศีลธรรม แม้แต่ “ปลาอันอยู่ในน้ำในบึงทั้งหลายอันคนหากนำไปฆ่าฟันกิน บิให้เศษบิให้ หลออันใดสักอันแล” (ปูและปลาถูกนำมาประกอบเป็นอาหารจนหมดสิ้น) ซึ่งสะท้อนให้เห็นความไม่รู้จักเพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์เอง

ดังนั้น การอุปลักษณ์ให้งูขวางคือพลังอำนาจแห่งการทำลาย นับเป็นการประกอบสร้างตัวตนให้กับงูขวางที่อาจจะต่างจากการอุปลักษณ์ให้งูขวางคือ ความดิบเถื่อนและอันตราย ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของความเป็นสัตว์ป่า แต่ก็ให้ความหมายที่ใกล้เคียงและเชื่อมโยงกัน เพราะงูขวางจากวรรณกรรมทั้งสองเรื่องเป็นสัตว์ที่มีความโหดร้ายและพลังอำนาจแห่งการทำลายเช่นเดียวกัน ซึ่งในอีกมิติหนึ่งตัวตนของงูขวางในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องถูกประกอบสร้างผ่านภาษาอุปลักษณ์ของการทำให้เป็นมนุษย์ ทำให้งูขวางมีมิติความเป็นสัตว์ป่าตามสัญชาตญาณเดิม ที่มีความดิบเถื่อนโหดร้ายและอันตราย ทั้งยังลึกลับเกินการหยั่งรู้ของมนุษย์ ส่วนในมิติของความเป็นมนุษย์นั้นสื่อให้เห็นว่า แท้จริงงูขวางไม่ได้มีความด้อยกว่ามนุษย์ ทั้งยังมีพลังอำนาจเหนือกว่ามนุษย์มีศักยภาพเท่าเทียมมนุษย์ เช่น การปิดล้อมกุมารทั้งหกให้ตกอยู่ในความหวาดกลัวหรือการกินมนุษย์ในเมืองขวางทะเลบุรีจนหมดสิ้น

จะเห็นได้ว่า ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องซึ่งนำเสนอเรื่องราวการเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับสัตว์ แม้ว่าตัวบททั้งสองจะประกอบสร้างตัวตนของงูขวางผ่านการอุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายหรือพลังอำนาจแห่งการทำลายตามชุดความคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นชุดความคิดที่ครอบงำและกำหนดตัวตนของสัตว์ให้ขึ้นอยู่กับความเป็นมนุษย์มากกว่าการยึดเอาสัตว์เป็นศูนย์กลางด้วยการกำหนดตัวตนให้งูขวางกลายเป็นอื่น” แต่ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องก็เน้นย้ำว่าแท้จริงแล้วสัตว์มีความเท่าเทียมกับมนุษย์ หรืออาจเหนือกว่ามนุษย์ในแง่ที่ว่า งู คือพลังอำนาจ ที่กระตุ้นสำนึกของมนุษย์ให้เรียนรู้และตระหนักถึงความยิ่งใหญ่และการดำรงของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติทั้งยังเปรียบเสมือนกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั่นเอง

2. ขบวนการกับการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม : อำนาจธรรมชาติ สัตว์ ศักดิ์สิทธิ์และความเป็นหญิง

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นภาพของ “งูชวง” ในฐานะที่เป็นสัตว์
สัญลักษณ์ของคติเชื่อแบบดั้งเดิม ที่มีได้มีความหมายเป็นเพียงแค่สัตว์ป่าเท่านั้น
การผลิตซ้ำบทบาทและสร้างความหมายของงูชวงในวรรณกรรมนิทานอีสาน สามารถ
สื่อให้เห็นนัยยะที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ต่อรองในสภาวะที่งูชวงต้องเผชิญกับความ
สัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนั้นการนำเอางูชวงมาพิจารณาและตีความโดยใช้วิธีการอ่านใหม่
เพื่อให้เห็นเรื่องเล่าแม่บท (grand narrative) ซึ่งทำหน้าที่ผลิตและกำกับความหมาย
ต่าง ๆ เอาไว้ และเปิดรับความเป็นพหุลักษณะของงูชวงในตัวตนที่ปัจเจกสำคัญที่จำ
ต้องนำมาพิจารณาได้มีเพียงพลังอำนาจของธรรมชาติ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่มิติ
ทางเพศสถานะ (gender) ก็เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับนำมาพิจารณาตีความใหม่เช่นกัน

2.1 งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของอำนาจธรรมชาติ

ข้อพิจารณาจากตัวตนเพื่อตีความหมายของงูชวงในฐานะสัญลักษณ์
พลังอำนาจของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่น่าสนใจให้พินิจพิจารณา เพราะงูชวงเป็นสัญลักษณ์
ของระบบความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการมองโลกและส่องสะท้อน
พฤติกรรมด้านดี-ร้ายของมนุษย์ ที่มนุษย์มักจะมองว่าตนเองอยู่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ
การเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับสัตว์ จึงสื่อให้เห็นการเผชิญต่อพลังอำนาจของธรรมชาติ
อันเป็นผลกระทบที่เกิดจากมนุษย์เอง ดังเหตุการณ์ที่งูชวงลงมายังเมืองขวางทะบุรี
และงูชวงล้อมหูกุมารต่อไปนี้

ท้าวคัทธนาม

ยังมีในวันหนึ่ง ส่วนอันว่าฟางทั้งหลายแลมันก็มาแต่ก้าตะวันออกฟุ้ง ก็อัน
มีดมนอนธกาลแลหุ้มกุ่มเอายังเมืองอันนี้ก็เห็นสังกลางวันก็เท่าได้ไฟอยู่ 7 วัน 7 คืน
ก็เห็นตะวันลักก็เทอแล แต่นั่นอันว่าพญาตนเป็นพ่อวงศ์ตายอยู่ ก็บ่รู้จักอันใด
ก็เท่าเอาแต่ข้านี้ไปไว้ในกลองนั้นแล งูมันก็มากินยังพ่อแม่พี่น้องชาวบ้านชาวเมือง
ทั้งหลายก็หมดซุนก็มีแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 20)

สังขศิลป์ชัย

หูกฟี่พร้อม

พลันกล่าวกลัววาย

เมื่อนั้นขวางหลวงเหลียว

แกว่งมุงหมายเกี้ยว

หวังจวบอาหารแท้

ทำฤทธิฟองฟาด

ห่างแกว่งล้อม

ระวังทำอู่อยู่ใน

(ปรีชา พิณทอง, 2524 : 126)

จะเห็นว่าเหตุการณ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ มีการสลับข้อวัชวิธีคิดโดยให้มนุษย์เป็นผู้ถูกกินและถูกกักขังโดยให้สัตว์เป็นผู้คุมมนุษย์ เมื่อพิจารณาถึงความต่อไปว่า พฤติกรรมของสัตว์ดังกล่าวสื่อถึงพลังอำนาจของธรรมชาติ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์โดยอยู่เหนือการหยั่งรู้และการควบคุมอีกมิติหนึ่งเหตุการณ์งูขวางกินมนุษย์ในเมืองขวางทะบุรีและกักขังกุมารหูกฟี่นั่นเองเอาไว้สะท้อนให้เห็นอำนาจที่มนุษย์คิดว่ามีอยู่ในการควบคุมโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นั้นเป็นความหลงเข้าใจผิดแต่แท้จริงแล้วมนุษย์เองกำลังถูกคุมคามเพราะผลของความเหิมเกริมที่จะพิชิตธรรมชาติ ธวัช ปุณโณทก (2525 : 243) อธิบายว่า“วรรณกรรมนิทานอีสานได้แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์และมีความโหดร้ายต่อมนุษย์ ฉะนั้นจึงเน้นเรื่อง การเคารพนับถือวิญญาณอันสิ่งสถิตอยู่ในธรรมชาติเหล่านั้น” อย่างไรก็ตาม มีการสลับข้อวัชวิธีคิดส่งผลให้เกิดการผกผันของสถานการณ์ของงูขวางจาก “ผู้ล่า” กลายเป็น “ผู้ถูกล่า”จากนั้นก็นำมาสู่การเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งถือว่าเป็นจุดวิกฤติของอนุภาคเหตุการณ์นั้น ก่อนจะจบลงด้วยความตายของงูขวาง ดังเหตุการณ์ซึ่งทำวัดทนามเอาไม้เท้ากักขั้ตายปลายซึ่งเป็นฆ่างูขวางต่อไปนี้

ทำวัดทนาม

อัตตะ ในกาลยามนั้น ส่วนว่าทำวัดทนามกุมารโพธิสัตว์เจ้านั้น ค้นเห็นงูทั้งหลายฝูงนั้น ลงมาเต็มในเมืองขวางทะบุรีศรีมหานครแต่ตั้งนั้น เจ้าก็บายเอายังไม่เท้ากักขั้ตายปลายขึ้นนั้นแล้ว เจ้าก็ขี้งูฟางทั้งหลายฝูงนั้นแต่นั้น ส่วนอันว่างูทั้งหลายฝูงนั้นก็ตายไปบัดเดียนั้น บิให้เศษละหลอจกตัวทั้งอักโขกินนั้นแท้ดีหลีแล

(อัมพร นามเหล่า, 2529 : 23)

สังขศิลป์ชัย

ปืนเลาตัดขาดข้อ

พันแห่งหัวทะลาย

ขวางตายเต็ม

หว่างดอยคู้ายาย

การเสียดเมียน

ทั้งสองสงระอาบ

เฮี้ยกพี่น้อง

ฝูงอ้ายออกมา

(ปรีชา พินทอง, 2524 : 127)

การนำเสนอภาพความพ่ายแพ้ของงูชวงในลักษณะของการถูกฆ่าให้ตายนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นทัศนคติของมนุษย์ที่มองว่าธรรมชาติอื่น ๆ ด้อยกว่าตนต่อให้ธรรมชาติจะมีพลังอำนาจมากน้อยเท่าไรก็ตาม ซึ่งนำไปสู่การควบคุม ครอบงำด้วยอำนาจของมนุษย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะพิชิตธรรมชาติให้ได้และยังสื่อถึงจริยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การฆ่างูชวงคือการมองว่าโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่มีความเท่าเทียมมนุษย์ เป็นเบี้ยล่างและแตกต่างจากมนุษย์เสมอ สุดท้ายชะตาชีวิตของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์อย่างงูชวงต้องลงเอยด้วยการเป็น “เหยื่อ” เพราะความแตกต่างและด้อยกว่ามนุษย์

สงครามที่นำไปสู่ความตายของงูชวง จึงมีนัยยะมากกว่าเรื่องการเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับสัตว์เมื่อพิจารณาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศก็คือ การสื่อให้เห็นทัศนคติในการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แม้ตัวบททั้งสองเรื่องจะนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของงูชวงด้วยการอุปลักษณ์ให้เป็นความดิบเถื่อนและอันตรายหรือพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจ แต่จะเห็นได้ว่าตัวบทก็ได้ยกระดับตัวตนและสถานะของงูชวงให้สูงส่งเท่าเทียมมนุษย์ หรือดูเหมือนว่ามนุษย์ด้วยซ้ำไปด้วยการรับพลังอำนาจมาจากแกน แม้จะพ่ายแพ้ในท้ายที่สุดก็ตาม ซึ่งมีนัยความหมายให้เห็นว่า แท้จริงแล้วธรรมชาติมีพลังอำนาจ ความลึกซึ้งและอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ฉะนั้นงูชวงในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องจึงเป็นสัญลักษณ์ของพลังอำนาจของธรรมชาติ

2.2 งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวบทเรื่องทำวคัถนาม ใช้เหตุการณ์ปูฉา-วิสันาเกี่ยวกับสาเหตุที่งูชวงลงมากินมนุษย์ในเมืองขวางทะเลบุรีจนหมดสิ้น ซึ่งเป็นการไขให้เห็นว่า งูชวงเป็นสัตว์สัญลักษณ์ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการยกระดับสถานะของงูชวงให้สูงขึ้นในฐานะของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตามอำนาจที่ได้รับจากการสร้างของแกนส่วนหนึ่งเพราะแกนมีหน้าที่สร้างบ้านแปงเมืองและทำลายเมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรมและกระทำผิดต่อธรรมชาติ แกนจึงมีหน้าที่ลงโทษมนุษย์

ดูราเทพดาทั้งหลาย ส่วนอันว่าเฮาอินทร์นี้ก็เป็นผู้ตกแต่งบ้านเมืองแท้แล อันว่าขุนแผนทั้งหลายเขาหากเป็นผู้ตกแต่งบ้านเมืองแท้ดีหลีแล พญาอินทร์บอกให้ตั้งนั้นแล้ว แต่นั้นอันว่าเทพดาทั้งหลายก็พร้อมกันขาบลายังพญาอินทร์แล้ว ก็พร้อมกันเข้าไปไหว้พญาแกน ดังกล่าวอันให้พญาอินทร์นั้นแล แต่นั้น อันว่าพญาแกนเจ้าตนเป็นแก่กว่าแกนทั้งหลาย ก็ฮับเอาয়คำเทพดาอันอยู่ในเมืองคนนั้นแล้ว เทพดาทั้งหลายก็พร้อมกันลงมาอยู่รักษาบ้านเมืองดั่งเก่าแท้ดีหลีแล แต่นั้นอันว่าพญาอินทร์ก็รู้ว่าพญาแกนชี้แต่งตั้งโยภยกลงมาในเมืองคนแล้วแล ให้คนทั้งหลายตายด้ววายแท้ตั้งนั้น พญาอินทร์ก็ได้ให้ยั้งโพธิสัตว์เจ้าได้ลงมาเกิดในเมืองคน กับทั้งของวิเศษอันได้ดอมยักษ์แล ยักษ์ก็เอามาให้ยั้งโพธิสัตว์เจ้า ก็ได้ของวิเศษแล้วแล แกนก็แต่ยั้งงูชวงมากินคนในเมืองขวางนั้นแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 23)

จากตัวบทข้างต้น การอธิบายเหตุของการสร้างงูชวงนั้นก็เพราะแกนที่มีถิ่นอาศัยอยู่บนเมืองฟ้าเมืองแกน เปรียบเสมือนกับเป็นเทพเจ้าผู้มีอำนาจสูงสุดในระบบความเชื่อแบบดั้งเดิม บทบาทของแกนซึ่งสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดแก่โลกและชีวิตของมนุษย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นความสุขหรือความทุกข์ ชีวิตหรือความตาย ซึ่งก็ล้วนแต่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับคติเรื่องแกนทั้งสิ้น ดังกรณีของชาวเมืองขวางทะเลบุรี ที่ล่มสลายเพราะเกิดจากพลังอำนาจของแกนชลธิรา สัตยาวัฒนา (2561 : 191) อธิบายว่า

“ระบบความเชื่อเรื่องผีบรรพชนของชนมโคตรวงศ์ไท-ลาวนั้น เดิมที “แกน” น่าจะครองสถานะเป็นผีบรรพชนต้นตำไท-ลาวสายใหญ่สายหนึ่งเท่านั้น เริ่มแรก “ผีแกน” น่าจะเป็นผีที่มีอิทธิพล แต่กลายเป็นเทพสูงสุดในระบบความเชื่อผีบรรพชนไท-ลาวไป เพราะสถานภาพทางการเมืองของ “สายดำแกน” ปรับเปลี่ยนสถานภาพสูงขึ้นเป็นลำดับไปตามการคลี่คลายขยายตัวของบ้าน-เมือง แวนแคว้น และอาณาจักรน้อยใหญ่” ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของแกนถูกปรับสถานะให้สูงขึ้นตามการคลี่คลายขยายตัวของบ้านเมือง ซึ่งสถานะของแกนในเรื่องทำวัตรคหนามมีหน้าที่สร้างบ้านแปงเมืองและทำลาย การปรับเปลี่ยนบทบาทของแกนจึงส่งผลต่อการสร้างงูชวงให้มีสถานะเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ด้วย

น่าสังเกตว่า การนิยามความหมายงูชวงในฐานะสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ได้เน้นถึงลักษณะที่มีจากการผสมพันธุ์ เนื่องจากงูชวงในมิติของจิตวิญญาณตามความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องทำวัตรคหนามนั้นเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่แกนได้สร้างขึ้นมาเพื่อกำจัดความอหังการและเหิมเกริมของมนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติ ในแง่นี้งูชวงในฐานะสัตว์ศักดิ์สิทธิ์จึงสื่อให้เห็นถึงความหมายที่มีพลังอำนาจของคติความเชื่อแบบดั้งเดิมและเป็นตัวเชื่อมระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ มาเป็นตัวกำหนดนิยามของงูชวงตามความหมายมิติทางวัฒนธรรมผ่านตัวตนของงูชวงที่มีโซ่ผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่ต้องเป็น “เทพเจ้าและอำนาจศักดิ์สิทธิ์” เป็นผู้สร้างเท่านั้น

2.3 งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นหญิง

นอกจากประเด็นพลังอำนาจของธรรมชาติและสัตว์ศักดิ์สิทธิ์แล้ว อีกประเด็นที่ตัวบทวรรณกรรมทั้งสองเรื่องให้ความสำคัญคือเรื่องเพศภาวะและสังคมปิตาธิปไตย เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวบทไม่ได้สื่อความหมายโดยเฉพาะเจาะจงว่าความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสัตว์เกิดจากการอบคิดแบบปิตาธิปไตยแม้ว่าท้าวสินไชเรียกงูชวงว่า “เดียรรณฮ้าย” แต่ตัวบทก็ได้เชื่อมโยงความขัดแย้งระหว่างท้าวสินไชท้าวคหนามกับงูชวงเกี่ยวกับความเป็นชายอย่างเด่นชัดอาจจะมีบ้างในดับบทที่กล่าวถึงเรื่องราวของงูชวงเป็นสัตว์ป่าคอยระวังอาณาบริเวณของตน ดังตัวบทว่า

ที่นั่นยังมีสรพิษอ้าย

ตัวขนาดงูชวง

มันก็เฑียรวังชง

เขตดงคอกกว้าง

แม่น้ำพืงคณาเนื้อ

ตัวโตเดินฮอด มันนั้น

มันก็เพินพ่นน้ำ

ลายกลั้วมีดมัว

(ปรีชา พิณทอง, 2524 : 125)

หากพิจารณาจากตัวบทข้างต้น จะเห็นได้ว่างูชวงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะ “มันก็เฑียรวังชงเขตดงคอกกว้าง” ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่ทำให้งูชวงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่ามนุษย์ หรือดังความตอนหนึ่งในเรื่องท้าวคัทธนาม ซึ่งกล่าวว่า ซากของงูชวงทั้งหลายซึ่งถูกท้าวคัทธนามฆ่าตาย ได้กลายเป็นน้ำไหลออกไปนอกเขตเมือง และได้กองทับถมกันสูงขึ้นราวกับเป็นภู ชื่อว่า “ภูหอ ภูโฮง” ดังตัวบทว่า

แต่นั้น ส่วนอันว่า ซากงูชวงทั้งหลาย อันตายนั้น ก็บังเกิดเป็นน้ำไหลล่องหนีไปจากเขตแดนแล้ว มันก็กองกันขึ้นเป็นดั่งภูดอยอยู่เท่ากาละบัดนี้ ก็จึงได้ชื่อว่า “ภูหอ ภูโฮง” แท้ดีหลีแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 21)

จากเหตุการณ์ที่กล่าวถึงข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการตอบย้ำความใกล้ชิดธรรมชาติของงูชวง เพราะเมื่อตายแล้วกลายเป็นน้ำซึ่งไหลไปรวมกันกลายเป็นดั่งภูดอยอยู่เท่ากาละบัดนี้ อันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางธรรมชาติและตามการไขปริศนา – วิเคราะห์ ว่า

อัคระ ในกาลยมนั้น ส่วนอันว่าเมืองขวงราชทะบุรีศรีมหานครนั้น อันคนทั้งหลายเรียกว่า เมืองนครราช นั้นแล แต่นั้น อันว่า ดั่งไฟกองหลวงอันใหญ่แลควนให้ขึ้นถึงฟ้าให้งูชวงลงมادتังนั้น ส่วนอันว่าที่อันเจ้าดั่งไฟนั้น ก็บังเกิดเป็นดง แลคนทั้งหลายเรียกสืบกันมาชื่อว่า “ดงพญาไฟ” แท้แล แต่นั้นส่วนอันว่าที่ท่งนาอันงูชวง

กองกันตายอยู่ตั่งนั้น คนทั้งหลายกล่าววามาบัดนี้ก็ได้ชื่อว่า “ท่งย่างเมืองขวาง”
แท้ดีแล

(อัมพร นามเหลา, 2529 : 24)

ภาพ 2 ภูงตั่งอยู่ริมแม่น้ำโขงฝั่ง สปป.ลาว ตรงข้ามอำเภอบุ่งคล้าจังหวัดบึงกาฬ
มีเรื่องเล่าว่า ภูเขาลูกนี้เกิดจากท้าวสินไชยดาบฟันภูขวางชาติเป็นท่อน ๆ
และเลือดของภูขวางก็ไหลลงแม่น้ำกลายเป็นสีแดงทั้งอาณาบริเวณ

อันที่จริงแล้ว หากพิจารณาชะตากรรมของภูขวาง ที่ต้องเผชิญหน้ากับมนุษย์ที่มี
อำนาจเหนือกว่าสื่อให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นที่มนุษย์มีแนวโน้มที่จะแบ่งแยกก็ตกกันและ
เบียดเบียนมักปรากฏอยู่ภายใต้มนต์ทัศน์ที่มองว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีความเป็นหญิง
ธัญญาสังขพันธ์ฐานนท์ (2559 : 380) อธิบายว่า “ในระบบปีตาธิปไตย ผู้หญิงได้รับการ
การยอมรับว่ามีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและผู้ชายมีความใกล้ชิดกับวัฒนธรรม
แต่สำหรับนักสตรีนิยมเชิงนิเวศ การเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติได้รับการ
ยอมรับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สนับสนุนให้เห็นการควบคุมครอบงำผู้หญิง ภายใต้ตรรกะ

ที่ว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดียิ่งกว่าวัฒนธรรม” ฉะนั้น การนำเสนอภาพอาณาบริเวณของงูชวงคือป่าหรือการลงมาจากเมืองฟ้าเมืองสวรรค์และภาพหลังความตายของงูชวงซึ่งได้กลายเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติ สื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้วงูชวงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและมีสถานะดีอย่างมนุษย์ และเมื่อพิจารณางูชวงตามกรอบคติลัทธิปิฎาธิปไตยก็อาจตีความได้ว่างูชวงตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจถูกเชื่อมโยงกับธรรมชาติงูชวงจึงอยู่ภายใต้สภาวะของความเป็นหญิง

บทสรุป

การศึกษาวิเคราะห์ตัวละครสัตว์คืองูชวงในวรรณกรรมนิทานอีสานทำให้เห็นการอุปลักษณ์ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง งูชวงเป็นอุปลักษณ์ความดิบเถื่อนและอันตรายของผู้อำนาจ ซึ่งหากพิจารณาตามสภาวะความเป็นสัตว์ป่าแล้ว ถือว่าเป็นสัตว์ที่ไม่สามารถกระทำให้เชื่อได้เช่นสัตว์เลี้ยงซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ประการที่สอง งูชวงเป็นอุปลักษณ์พลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจ ซึ่งเชื่อมโยงกับสถานะภาพของงูชวงที่สูงขึ้นเพราะถูกสร้างขึ้นตามอำนาจของแกน เพื่อกำจัดความอหังการและเหิมเกริมของมนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติ

นอกจากการอุปลักษณ์ข้างต้นแล้ว ยังพบว่า มีการนิยามความหมายให้กับงูชวง 3 ประการคือ ประการแรก งูชวงในฐานะสัญลักษณ์พลังอำนาจของธรรมชาติความอหังการและเหิมเกริมของมนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติและมุ่งหมายที่จะพิชิตธรรมชาติ และเมื่อพิจารณาย้อนกลับสู่วิถีคิดจะพบว่า การเผชิญหน้าระหว่างคนกับงูสื่อให้เห็นถึงพลังอำนาจของธรรมชาติที่ส่งผลกระทบย้อนกลับต่อมนุษย์ประการที่สอง งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ งูชวงถูกสร้างขึ้นมาจากแกน เทพเจ้าและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อไท-ลาวเป็นตัวแทนของคติความเชื่อแบบดั้งเดิมและเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์ (เมืองฟ้า-เมืองสวรรค์) กับโลกสามัญ (โลกมนุษย์) ประการที่สาม งูชวงในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นหญิง หากพิจารณาแล้วพบว่า งูชวงเป็นสัตว์ที่ถูกครอบงำ กดขี่และฆ่าให้ตาย ทั้งยังเชื่อมโยงถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติเพราะหลังความตายซากของงูชวงได้กลายเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติจึงมีสถานะภาพที่ดียิ่งกว่าภายใต้ตรรกะที่ว่า ธรรมชาติดียิ่งกว่าวัฒนธรรม

ทั้งนี้ ข้อค้นพบใหม่พบว่าชุมชนมิใช่เพียงอุปลักษณ์ของความดิบเถื่อนและอันตรายหรือพลังอำนาจแห่งการทำลายของผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาต่อไปพบว่าชุมชนเป็นอุปลักษณ์ของธรรมชาติทั้งหมด กล่าวคือเป็นธรรมชาติทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ที่มีพลังอำนาจ ความลึกลับ ยากแก่การหยั่งรู้และอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ และเชื่อมโยงไปสู่การนิยามความหมายให้กับชุมชนว่าเป็นสัญลักษณ์ของภัยธรรมชาติซึ่งอาจเกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติเมื่อไม่รู้จักอนุรักษ์หรือใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้เพียงพอต่อความต้องการในการดำรงชีพ

นอกจากนี้ การวิพากษ์ทัศนคติที่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อสัตว์อย่างโหดร้ายแล้ว ด้วยบทวรรณกรรมทั้งสองเรื่องยังพยายามชี้ให้เห็นว่าความเป็น “มนุษย์” และความเป็น “สัตว์” นั้น อันที่จริงมิใช่สภาวะที่มีความแตกต่างไร้ความเท่าเทียม หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาตามกระบวนการประกอบสร้างและนิยามความหมายทางวัฒนธรรมของมนุษย์

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน

¹ นิสิตหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (สายคดีชน)

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: khomkrit.wo@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: h.pathom@gmail.com

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมวุฒิ วิจิตร. (2558). “สัมพันธ์กับการกระทำทางจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท” ใน *ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุ จักรวาล พิษ ภัยจากมุมมองมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2561). *ด้า แถ่น กำเนิดรัฐไท*. กรุงเทพฯ: ทางอีสาน.
- ชอบ ดีสวนโคก. (2550). *วรรณกรรมพื้นบ้านสิบสี่*. ขอนแก่น: สำนักการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น.
- ดารินทร์ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2559). *พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกา ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดวิด คินส์ลีย์. (2551). *นิเวศวิทยากับศาสนา*. กรุงเทพฯ: แปลนพรีนติ้ง.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- _____. (2542). “ชุมชน: สัตว์ในนิยาย” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *แวนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย*. ปทุมธานี: นาค.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). “ใช่เพียงเดรัจฉาน: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ” ใน *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะทัศนะของนักวิชาการไทย*. ปทุมธานี: นาค.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2556). *นานมาแล้ว : มีเรื่อง นิทาน ดำเนินชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา พินทอง. (2524). *สังคีตปรัชย์*. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- _____. (2532). *สารานุกรมภาษาอีสาน – ไทย – อังกฤษ*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- วิทย์วิเศษศรียานนท์. (2544). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ.
- อัมพร นามเหลา. (2529). *ท้าวคันทนาม*. นครราชสีมา: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา
- วิทยาลัยครูนครราชสีมา.

Garrard, Greg. (2012). *Ecocriticism*. New York: Routledge.

Lakoff, G. & M. Johnson. (1980). *Metaphor We Live By*. Chicago: Chicago University Press.